

**TILSHUNOSLIKDA XORIJIY TILNI O‘QITISHDA TERMINOLOGIK
KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA SUN’IY
INTELLEKTNING O‘RNI**

Galiakberova Albina Rinatovna

Farg‘ona davlat texnika universiteti, O‘zbek va xorijiy tillarni o‘qitish kafedrasida katta o‘qituvchisi

E-mail: galiacberova.albina@yandex.ru

[Tel:+998975972924](tel:+998975972924)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23558317>

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning xorijiy tildagi terminologik kompetensiyasini rivojlantirishda sun’iy intellektdan foydalanishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi bo‘lajak muhandis va texnik mutaxassislarining kasbiy faoliyatida xorijiy til hamda professional terminologiyani to‘g‘ri tushunish va qo‘llashga bo‘lgan ehtiyojning ortib borishi bilan belgilanadi. Generativ sun’iy intellektdan texnik terminlarni tushuntirish, kontekstualizatsiya qilish, glossariylar yaratish, o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish, individual mashqlarni tashkil etish va teskari aloqa berishda foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada diagnostika, professional terminologiyani taqdim etish, semantik tushuntirish, kontekstualizatsiya, amaliy mashqlar, produktiv foydalanish, teskari aloqa va refleksiyani o‘z ichiga olgan metodik yondashuv taklif etiladi. Shuningdek, sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan ma‘lumotlarni tanqidiy baholash va ishonchli manbalar orqali tekshirish zarurligi ta’kidlanadi. Sun’iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida qaralishi lozim.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, xorijiy til ta’limi, texnika oliy ta’lim muassasasi, terminologik kompetensiya, professional terminologiya, generativ sun’iy intellekt, maxsus maqsadlar uchun ingliz tili, texnik leksika, raqamli ta’lim.

Annotatsiya: В статье анализируются методические возможности использования искусственного интеллекта для развития иноязычной терминологической компетенции в сфере лингвистики. Актуальность исследования обусловлена возрастающей потребностью будущих инженеров и технических специалистов в правильном понимании и использовании иностранного языка и профессиональной терминологии в профессиональной деятельности. Рассматриваются возможности применения генеративного искусственного интеллекта для объяснения технических терминов, их контекстуализации, создания глоссариев, разработки учебных заданий, организации индивидуальной практики и предоставления обратной связи. Предлагается методический подход, включающий диагностику, представление профессиональной терминологии, семантическое объяснение, контекстуализацию, практические упражнения, продуктивное использование терминов, обратную связь и рефлексию. Также подчёркивается необходимость критической оценки информации, созданной искусственным интеллектом, и её проверки по надёжным источникам. Искусственный интеллект следует рассматривать не как средство замены преподавателя,

a как педагогический инструмент, поддерживающий и дополняющий образовательный процесс.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, иноязычное образование, техническое высшее учебное заведение, терминологическая компетенция, профессиональная терминология, генеративный искусственный интеллект, английский язык для специальных целей, техническая лексика, цифровое обучение.*

Abstract: *This article analyzes the methodological potential of using artificial intelligence to develop the foreign-language terminological competence of students in linguistics. The relevance of the study is determined by the growing need for future engineers and technical specialists to correctly understand and use a foreign language and professional terminology in their professional activities. The article examines the possibilities of using generative artificial intelligence to explain technical terms, contextualize terminology, create glossaries, develop learning tasks, organize individualized practice, and provide feedback. A methodological approach is proposed that includes diagnostic assessment, presentation of professional terminology, semantic clarification, contextualization, practical exercises, productive use of terminology, feedback, and reflection. The article also emphasizes the need to critically evaluate information generated by artificial intelligence and verify it against reliable sources. Artificial intelligence should be regarded not as a tool replacing the teacher, but as a pedagogical instrument that supports and enhances the educational process.*

Keywords: *artificial intelligence, foreign language education, technical higher education institution, terminological competence, professional terminology, generative artificial intelligence, English for Specific Purposes, technical vocabulary, digital learning*

Kirish

Xorijiy tilda samarali muloqot qila olish texnika oliy ta’limida kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Muhandislar, dasturchilar, arxitektorlar, texnologlar va boshqa texnik mutaxassislar xalqaro hujjatlar, ilmiy nashrlar, dasturiy ta’minot interfeyslari, texnik standartlar, yo’riqnomalar hamda professional onlayn resurslar bilan tobora ko‘proq ishlamoqdalar. Xususan, ingliz tili xalqaro ilmiy va texnologik kommunikatsiyada muhim o‘rin egallaydi.

Biroq texnika oliy ta’lim muassasalari talabalari uchun ingliz tilini umumiy darajada bilishning o‘zi yetarli emas. Ular, shuningdek, o‘zlarining kasbiy sohasi bilan bog‘liq maxsus leksika va terminologiyani egallashlari zarur. Bo‘lajak muhandis nafaqat texnik terminni tanishi, balki uning muayyan kontekstdagi ma’nosini tushunishi, uni yaqin tushunchalardan farqlashi va professional kommunikatsiyada to‘g‘ri qo‘llay olishi kerak.

Xorijiy tillarni o‘rganish, o‘qitish va baholash bo‘yicha Umumyevropa kompetensiyalar doirasi (CEFR) hamda uning Companion Volume hujjatida til o‘rganishga harakatga yo‘naltirilgan yondashuv ta’kidlanadi va o‘rganuvchilar mazmunli vazifalarni bajarish uchun tildan foydalanadigan ijtimoiy agentlar sifatida tavsiflanadi. 2020-yildagi Companion Volume hujjatida mediatsiya, onlayn interaksiya, ko‘p tillilik va ko‘p madaniyatlilik kompetensiyalariga oid deskriptorlar ham kengaytirilgan.

Mazkur rivojlanishlar texnik tillarni o‘qitish uchun ayniqsa muhimdir, chunki professional kommunikatsiya ko‘pincha talabalardan axborotni talqin qilish, texnik matnlarni umumlashtirish, tushunchalarni izohlash va mutaxassislar bilan muloqot qilishni talab etadi.

Shu bilan birga, generativ sun‘iy intellektning jadal rivojlanishi til ta‘limi uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Sun‘iy intellekt tizimlari tushuntirishlar, misollar, dialoglar, mashqlar, xulosalar va teskari aloqa yaratishi mumkin. ChatGPT va til ta‘limiga oid tadqiqotlarning so‘nggi sharhlari sun‘iy intellekt vositalari mustaqil ta‘lim, o‘quv mazmunini yaratish, til amaliyoti va o‘qituvchini qo‘llab-quvvatlash maqsadlarida o‘rganilayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqotchilar teskari aloqaning sifati, etik masalalar va qo‘shimcha empirik tadqiqotlarga bo‘lgan ehtiyoj bilan bog‘liq cheklovlarni ham qayd etadilar.

Shu sababli ushbu maqolaning maqsadi professional terminologiyani o‘qitishga sun‘iy intellektni integratsiya qilish imkoniyatlarini ko‘rib chiqish hamda texnika oliy ta‘lim muassasalari talabalarining terminologik kompetensiyasini rivojlantirish uchun metodik yondashuvni taklif etishdan iborat.

Terminologik kompetensiyani talabalarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyasining ajralmas tarkibiy qismi sifatida tushunish mumkin. U professional kontekstlarda maxsus leksik birliklarni tanish, tushunish, talqin qilish, tizimlashtirish, baholash va tegishli ravishda qo‘llash qobiliyatini anglatadi. Texnika oliy ta‘limi sharoitida terminologik kompetensiya alohida ahamiyatga ega, chunki muhandislik va texnologiya sohalaridagi professional kommunikatsiya katta darajada maxsus leksikaga asoslanadi. Texnik terminlar nafaqat lingvistik birliklar, balki muayyan fan yoki texnologiya sohasi doirasidagi professional bilimlar, tushunchalar, jarayonlar, xususiyatlar va munosabatlarning ifodachisi ham hisoblanadi. Shuning uchun talabalarning terminologik kompetensiyasini rivojlantirish ularning akademik va kasbiy tayyorgarligining muhim elementi sifatida qaralishi lozim.

Texnika oliy ta‘lim muassasalari talabalarining terminologik kompetensiyasi bir-biri bilan bog‘liq va o‘zaro mustahkamlovchi bir necha jihatlarni o‘z ichiga oladi: retseptiv, semantik, kontekstual, produktiv va strategik kompetensiya. Ushbu jihatlarni alohida ko‘nikmalar sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq emas. Aksincha, ular yaxlit tizimni tashkil etadi va bir jihatning rivojlanishi boshqalarining rivojlanishiga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, texnik terminni to‘g‘ri tanish uning to‘g‘ri qo‘llanilishini har doim ham kafolatlamaydi, chunki talaba uning maxsus ma‘nosini tushunishi va qaysi kontekstda qo‘llanilishini aniqlay olishi kerak. Xuddi shuningdek, terminologiyadan produktiv foydalanish nafaqat alohida leksik birliklarni bilishni, balki ularning semantik, grammatik va kontekstual munosabatlarini tushunishni ham talab qiladi.

Birinchi jihat – retseptiv kompetensiya bo‘lib, u yozma va og‘zaki professional diskursdagi texnik terminlarni tanish va aniqlash qobiliyatini anglatadi. Mazkur kompetensiya ayniqsa muhimdir, chunki talabalar ma‘ruzalar, darsliklar, ilmiy maqolalar, texnik qo‘llanmalar, standartlar, laboratoriya yo‘riqnomalari, taqdimotlar va professional muhokamalar orqali maxsus leksikaga doimiy ravishda duch keladilar. Retseptiv kompetensiya o‘rganuvchilarga terminologiyani umumiy akademik yoki kundalik leksikadan farqlash hamda muhim professional axborotni ifodalovchi asosiy leksik

birliklarni aniqlash imkonini beradi. Kasbiy ta’limning dastlabki bosqichlarida talabalar notanish, morfologik jihatdan murakkab, qisqartma shaklidagi yoki boshqa tillardan o‘zlashgan texnik terminlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Shu sababli autentik texnik diskurs bilan muntazam ishlash terminlarni samarali tanish ko‘nikmasining bosqichma-bosqich rivojlanishi uchun zarurdir.

Ikkinchi jihat – semantik kompetensiya bo‘lib, u texnik terminning ma’nosini tushunish hamda uning maxsus ma’nosini umumiy yoki kundalik ma’nosidan farqlash qobiliyatini ifodalaydi. Ko‘plab leksik birliklar muayyan professional sohada qo‘llanilganda yanada aniq va maxsus ma’noga ega bo‘ladi. Masalan, umumiy tilda nisbatan keng ma’noga ega bo‘lgan so‘z muhandislik, kompyuter fanlari, fizika yoki boshqa texnik fanlarda aniq belgilangan tushunchani ifodalashi mumkin.

Shuning uchun semantik kompetensiya talabadan terminning faqat lug‘aviy ta’rifini emas, balki u tegishli bo‘lgan konseptual tizimni ham tushunishni talab qiladi. Bu jarayon sinonimlar, antonimlar, giperonimlar, giponimlar, qisqartmalar, yasama birliklar va boshqa bog‘liq tushunchalarni aniqlashni ham o‘z ichiga oladi. Rivojlangan semantik kompetensiya talabalarga maxsus leksikani alohida so‘zlar majmui sifatida yodlash o‘rniga terminlar o‘rtasidagi konseptual aloqalarni shakllantirish imkonini beradi.

Uchinchi jihat – kontekstual kompetensiya bo‘lib, u terminologiyaning professional va akademik diskursning turli turlarida qanday faoliyat ko‘rsatishini tushunishni anglatadi. Texnik terminni har doim ham kontekstdan tashqarida to‘g‘ri talqin qilib bo‘lmaydi, chunki uning ma’nosi va kommunikativ vazifasi fan sohasi, janr, kommunikativ maqsad va atrofda lingvistik axborotga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Shu sababli talabalar terminologiyani texnik tavsiflar, laboratoriya hisobotlari, ilmiy maqolalar, foydalanish yo‘riqnomalari, standartlar, loyiha hujjatlari va professional suhbatlar doirasida tahlil qilishni o‘rganishlari kerak. Kontekstual tahlil o‘rganuvchilarga notanish terminlarning aniq ma’nosini aniqlash, tipik kollokatsiyalar va grammatik modellarni topish hamda terminlarning professional fikr va tavsiflarni shakllantirishdagi vazifasini tushunish imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, terminologiyani o‘rganish alohida ta’riflarni yodlash bilan cheklanmasdan, autentik professional matnlarni tahlil qilish bilan integratsiyalashgan bo‘lishi kerak.

To‘rtinchi jihat – produktiv kompetensiya bo‘lib, u maxsus terminologiyani og‘zaki va yozma professional kommunikatsiyada aniq, o‘rinli va izchil qo‘llash qobiliyatini anglatadi. Produktiv kompetensiya terminologik bilimlarning passiv shaklidan faol qo‘llanishiga o‘tishni ta’minlaydi. Talabalar texnik tushunchalarni izohlay olsalar, jarayon va protseduralarni tavsiflasalar, muhandislik muammolarini muhokama qilsalar, laboratoriya hisobotlarini yozsalar, loyiha hujjatlarini tayyorlasalar va ilmiy natijalarni tegishli professional leksika yordamida taqdim eta olsalar, produktiv terminologik kompetensiyani namoyon etadilar.

Texnik kommunikatsiyada aniqlik ayniqsa muhimdir, chunki terminologik noaniqlik nafaqat lingvistik tushunmovchilikka, balki texnik axborotning noto‘g‘ri talqin qilinishiga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli talabalarni terminlarni o‘z professional sohasi me’yorlariga muvofiq qo‘llashga,

kollokatsiyalar, grammatik modellar, qisqartmalar va janrga xos qo‘llanish xususiyatlariga e‘tibor berishga undash lozim.

Sun‘iy intellektning ta‘lim jarayoniga integratsiyasi texnika oliy ta‘lim muassasalari talabalarining xorijiy tildagi terminologik kompetensiyasini rivojlantirish uchun yangi metodik imkoniyatlarni yaratmoqda. AI yordamida terminlarni tushuntirish, ularni turli kontekstlarda taqdim etish, individual mashqlar yaratish, glossariylar shakllantirish va tezkor teskari aloqa berish mumkin.

Biroq sun‘iy intellektidan foydalanish o‘qituvchining rolini kamaytirmasligi, balki uning pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Terminologik ta‘limning samaradorligi o‘qituvchining metodik rahbarligi, talabaning mustaqil faolligi, autentik professional materiallardan foydalanish va AI tomonidan yaratilgan axborotni tanqidiy baholash bilan bevosita bog‘liq.

Shu sababli sun‘iy intellektni terminologik kompetensiyani rivojlantirishning mustaqil manbasi emas, balki o‘qituvchi rahbarligidagi ta‘lim jarayonini boyituvchi qo‘shimcha pedagogik vosita sifatida ko‘rish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv talabalarni nafaqat texnik terminlarni tushunish va qo‘llashga, balki yangi terminologiyani mustaqil izlash, tekshirish, baholash va kasbiy kommunikatsiyada to‘g‘ri qo‘llashga ham tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume. Council of Europe Publishing.
2. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). Developments in English for Specific Purposes: A Multi-disciplinary Approach. Cambridge University Press.
3. Ellis, R. (2003). Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford University Press.
4. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. Cambridge University Press.
5. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. UNESCO.
6. Nation, I. S. P. (2013). Learning Vocabulary in Another Language (2nd ed.). Cambridge University Press.
7. Zhang, Y., & colleagues. (2024). Application of generative artificial intelligence (GenAI) in language teaching and learning: A scoping literature review. Computers and Education: Open, 6, 100174. <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100174>